

7. Ляпин С. Х. Концептология: к становлению подхода / С. Х. Ляпин // Концепты. Научные труды центроконцепта. – Вып. 1. – Архангельск : Изд-во Поморского ун-та, 1997. – С. 11–35.

8. Павиленис Р. И. Проблема смысла: Современный логико-функциональный анализ языка / Р. И. Павиленис. – Москва : Мысль, 1983. – 286 с.

9. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 189 с.

10. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – Москва : Языки русской культуры, 1997. – 824 с.

KOVALYOVA S. M.

Zhytomyr Military Institute after S.Korolyov

CONCEPTS FEAR AND СТРАХ IN THE MINDS OF AMERICANS AND UKRAINIANS (on the basis of associative experiment)

Summary

The article considers the reconstruction of the concepts FEAR and СТРАХ in the minds of Americans and Ukrainians. The author identifies nuclear and peripheral zones of the specified concepts and characterizes similarities and differences of associates given by representatives of American and Ukrainian linguocultures on the basis of the associative experiment.

Key words: *concept, associative experiment, core zone, peripheral zone.*

УДК 81'367.7

КОРОЛЬ С. В.

Хмельницький національний університет

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація

У статті проаналізовано наукові погляди щодо поняття модальності та її функціонування в німецькій мові. Висвітлено проблему різноманіття засобів вираження модальності. Особливу увагу приділено аналізу лексичних засобів вираження модальності, серед яких – модальні слова, модальні частки, модальні дієслова. Зазначено, що характер оцінки модальності може мати об'єктивне та суб'єктивне значення.

Ключові слова: *модальність, функції модальності, лексичні засоби вираження модальності, модальні слова, модальні дієслова, модальні частки.*

Категорія модальності в німецькій мові завжди привертала увагу дослідників. Через різні підходи щодо трактування поняття модальності, її об'єктивних та суб'єктивних значень, різноманітних засобів її вираження, ця проблема залишається і досі актуальною у сучасній лінгвістиці. Найбільший внесок у вивчення засобів вираження модальності в німецькій мові зробили такі германісти як В. Г. Адмоні, О. В. Гулига, Ю. Є. Кійко, О. І. Москальська, А. Вернер, Т. А. Фрітц, Г. Дівальд та ін.

Мета дослідження – з'ясувати, які лексичні засоби німецької мови виконують функцію модальності.

Як предмет дослідження поняття модальності вивчалось у сфері таких наук, як логіка та мовознавство. У контексті нашого дослідження модальність привертає увагу з позиції мовознавців, які розглядають її як таку категорію, що характеризує спосіб дії або ставлення до дії. За визначенням відомого лінгвіста В. В. Виноградова, модальність – це «будь-яке цілісне вираження думки, почуттів, спонукання, яке, відображаючи дійсність тією чи іншою формою висловлювання, втілюється в одній з існуючих в цій мовній системі інтонаційних схем речення та виражає одне з тих синтаксичних значень, які у своїй сукупності утворюють категорію модальності» [2, с. 55].

О. С. Ахманова розглядає модальність як понятійну категорію зі «значенням ставлення мовця до висловлювання та відношення висловленого до дійсності, що виражається різними лексичними та граматичними засобами, такими як форма і спосіб, модальні дієслова і т. д. Модальність може мати значення ствердження, наказу, побажання, припущення, достовірності, ірреальності та інші» [1, с. 237].

На думку Г. А. Золотової, модальність включає три значення: 1) відношення висловлювання до дійсності з точки зору мовця; 2) ставлення мовця до змісту висловлюваного; 3) ставлення суб'єкта дії до дії [4, с. 12].

Згадані трактування поняття модальності дозволяють констатувати те, що широке коло явищ, неоднозначних за своїм смисловим обсягом, позначаються цим терміном. Модальність може виражатись різними граматичними, лексичними, синтаксичними, а також інтонаційними засобами.

До лексичних засобів вираження модальності в німецькій мові належать: модальні слова, модальні частки, модальні дієслова.

Багато германістів наполягають на тому, що модальні слова (*vielleicht, wahrscheinlich, eventuell, sicherlich, selbstredend, zweifellos, glücklicherweise, hoffentlich, leider* тощо) кардинально відрізняються від прислівників у семантичному і морфологічному сенсі, тому визначають їх як окрему частину мови (В. Г. Адмоні, О. І. Москальская, Р. І. Смеречанський). З функціональної точки зору модальні слова відрізняються від прислівників тим, що вони оцінюють речення повністю або його частину, а не окремий член речення, та не можуть виступати самостійним членом речення. Відмінність модальних слів від прислівників у морфологічному плані полягає у тому, що вони граматично не змінюються.

Підтвердженням відмінностей між модальними словами та прислівниками науковці вбачають у таких ознаках:

– модальні слова, на відміну від прислівників, можна трансформувати у речення;
Er ist vermutlich nach Hause gegangen > Es ist zu vermuten, dass er nach Hause gegangen ist.

– модальне слово може виступити відповіддю на альтернативне питання;

– *Ist er nach Hause gegangen?*

– *Sicherlich / Vielleicht.*

– на відміну від прислівників, заперечення ставиться після модального слова.

Der Besuch kommt sicherlich nicht.

З точки зору семантики модальні слова класифікуються як такі,

– що оцінюють реальність певних відношень: *selbstredend, zweifellos, sicherlich, bekanntlich, keineswegs, mitnichten, allerdings, freilich, offenbar, anscheinend, angeblich, schwerlich;*

– що виражають емоційне ставлення мовця: *glücklicherweise, hoffentlich, leider, bedauerlicherweise* [7, с. 162–163].

На думку Г. Гельбіг, Й. Буша, модальні слова позначають не об'єктивну ознаку події (як прислівники), а виражають суб'єктивну оцінку події через мовця. Вони передають не спосіб дії того, що відбувається, а позицію мовця до події [6].

Модальні слова німецької мови мають тенденцію до постійного поповнення, через що і викликають зростаючий інтерес дослідників до вивчення цієї категорії.

Ще одним засобом вираження модальності в німецькій мові слугують модальні частки. Вони також належать до нефлективної частини мови, але на відміну від модальних слів не можуть вживатись із запереченням та слугувати самостійною відповіддю на питання, проте їх роль в німецькій мові надзвичайно важлива, адже їх частотність вживання у мовленні є досить високою. Емоційне забарвлення, яке підсилюється завдяки модальним часткам, представлено багатю палітрою часток для різного виду висловлювань:

– частки *aber, ja, auch* – виражають здивування;

Das freut mich aber, dass du wieder da bist.

Er ist ja gar nicht dumm. (Ich habe mich geirrt, dass er nicht genug intelligent ist.)

Du bist ja auch am Sonntag im Büro. (Was machst du denn hier?)

– попередження в наказовій формі підсилюється частками *bloß, ja ta nur*;

Lass das ja sein. (Mach das nicht.)

Leg das bloß wieder hin. (Nimm das nicht mit!)

– частки *denn, eigentlich* часто зустрічаються у запитаннях;

Wie heißt dein neuer Chef eigentlich?

Was hast du denn da gemacht?

– щодо частки *doch*, то її можна зустріти у різних значенневих контекстах: докір, прохання, невпевненість;

Hör doch aufmerksam zu. Das habe ich doch schon zweimal gesagt!

Bring doch gleich etwas zu trinken mit!

Du hilfst mir doch noch, oder?

– у запитаннях чи наказовому способі вживається частка *mal*.

Können Sie mir bitte mal helfen?

Hilf mir doch mal.

Семантична сутність модальних часток вирізняється наявністю ознак релятивності й ситуативності, до того ж модальні частки не вносять змін у семантику речення, а виконують функцію уточнення, експресивності, відображають різні відтінки модальності.

Безпосереднє відношення до вираження об'єктивної та суб'єктивної модальності мають модальні дієслова. Категорію цих дієслів німецької мови представляють шість основних модальних дієслів: *dürfen, können, mögen, müssen, sollen, wollen*. Вони можуть вживатись в об'єктивному й суб'єктивному значенні. Щодо об'єктивного вживання ці дієслова виражають наступні значення:

– примус, необхідність, почуття внутрішнього обов'язку – *müssen*;

Ich muss um acht im Büro sein.

Er muss seine Rechnungen zahlen.

Einige Medikamente müssen immer kühl gelagert werden.

– обов'язок, що накладається іншою особою – *sollen*;

Er soll seine E-Mails beantworten.

Der Arzt sagt, ich soll nicht arbeiten.

– у запитаннях як нейтральне звернення до іншої особи – *sollen*;

Soll ich Brot und Butter kaufen?

Soll ich Licht machen?

– наказ, порада, рекомендація, пропозиція – soll/ sollte /muss/ müsste /kann/ könnte;

Ihr sollt endlich still sein!

Sie sollten drei Mal am Tag Kümmelkörner langsam im Mund zerkauen.

Augentropfen sollen nicht länger als vier bis sechs Wochen verwandt werden.

Sie müssen besser auf Ihre Gesundheit aufpassen.

Bei Kopfschmerzen können Sie abends spazieren gehen.

– заборона – darf / soll nicht;

Hier darf man nicht rauchen.

Du sollst nicht töten.

– дозвіл – können /dürfen;

Darf ich herein?

Frau Schulz, Sie können Schluss für heute machen.

– можливість – können;

Sie können mich heute Abend anrufen.

Ich kann diesen Sommer ans Meer fahren.

– здатність – können;

Hans kann gut Basketball spielen.

– планування, наміри, бажання – wollen;

Er will für zwei Jahre nach Amerika.

– бажання – möchte;

Er möchte einen Kaffee trinken.

– прихильність, симпатія чи антипатія – mögen.

Ich mag nicht Schlange stehen.

У контексті нашого дослідження цікаво розглянути значення модальних дієслів у значенні суб'єктивної модальності. Відомі німецькі науковці Г. Гельбіг, Й. Буша вважають, що значення цих дієслів із суб'єктивним використанням відрізняється тим, що вони виражають різний ступінь припущення [6, с. 352].

Так, модальне дієслово müssen у значенні припущення (sehr sicher) висловлює найвищу ступінь впевненості, після припущення може слідувати роз'яснення:

Er muss schon zu Hause sein. In seinem Fenster brennt Licht.

Sie müssen verflucht müde sein.

Es müssen die Schatten sein.

Меншу ступінь вірогідності виражає модальне дієслово dürfen та відрізняється від припущення з дієсловом müssen більш стриманою, ввічливою, але впевненою оцінкою якогось явища чи особи (wahrscheinlich), демонструючи власну думку або припущення. Дієслово dürfen на відміну від усіх інших вживається у значенні припущення тільки в Präteritum Konjunktiv.

Sie dürfte 30 Jahre alt sein.

Припущення виражене модальним дієсловом können характеризується тим, що мовець цілком допускає можливість, однак, це припущення може однаковою мірою відповідати або не відповідати дійсності.

Man weiß nie, ob man sie nicht noch einmal gebrauchen kann.

Припущення або нерішуче висловлювання можуть також виражатися за допомогою модального дієслова mögen з інфінітивом іншого дієслова. Але це модальне дієслово має ще меншу ступінь припущення (eventuell möglich). Конструкція з дієсловом mögen позначає найчастіше поступку, згоду з чієюсь думкою:

Ja, du magst schon Recht haben.

Модальні дієслова *sollen* та *wollen* реалізують принципово інше значення, а саме – передачу чужих слів. Таким чином, вони стають синонімічними реченням з непрямою мовою. В даному випадку вони не висловлюють відношення мовця до дій з різними відтінками сумніву, а, навпаки, демонструють те, що мовець не несе відповідальності за достовірність висловлювання.

Модальне дієслово *sollen* означає, що мова йде про неперевірене твердження (*Wahrscheinlichkeitsgrad unbekannt*): про це говорять, повідомляють, розповідають, але достовірна інформація є відсутньою:

Dieses Foto soll ein Flüchtling im Lager Vial auf Chios gemacht haben.

Модальне дієслово *wollen* означає, що мова йде про висловлювання особи про себе, однак немає достатнього обґрунтування, підтвердження правдивості висловлювання, навіть виникають сумніви щодо її твердження (*eher unwahrscheinlich*).

Der Regisseur will der bedeutendste deutschsprachige Regisseur gewesen sein.

Er will es nicht getan haben.

Отже, модальні дієслова часто використовуються у мовленні з точки зору об'єктивної модальності, тобто передачі відношень між суб'єктом речення та дією, що виражається інфінітивом іншого дієслова, відображаючи необхідність, дозвіл, заборону, можливість, здатність, бажання. В значенні суб'єктивної оцінки висловлювання модальні дієслова демонструють різний ступінь припущення.

Однак, на думку багатьох мовознавців, коло модальних дієслів не обмежується лише цими дієсловами. Так, Г. Гельбіг, Й. Буша виокремлюють групу дієслів, які за певних умов схожі за значенням з модальними. Серед них вони називають: *bleiben*, *brauchen*, *scheinen*, *bekommen*, *belieben*, *drohen*, *gedenken*, *kommen*, *pflegen*, *suchen*, *verstehen*, *wissen* [6, с. 126–127].

Як «дієслова модальності» К. Вельке подає перелік таких дієслів: *scheinen*, *pflegen*, *brauchen*, *drohen*, *suchen* [8, с. 203–207].

Дієслова: *brauchen*, *drohen*, *gedenken*, *sich (ge)trauen*, *haben*, *scheinen*, *sein*, *suchen*, *stehen*, *umhin kommen*, *sich unterstehen*, *vermögen*, *versprechen* визначаються Г.-В. Еромс як дієслова модальності. [5, с. 148–152].

Хоча перелік дієслів з модальним значенням різних лінгвістів демонструє певні відмінності, однак найчастіше як модальні у таких переліках зустрічаються такі дієслова як *brauchen*, *scheinen*, *pflegen*, *drohen*, *suchen*.

Так, дієслово *scheinen* у конструкції з *scheinen+zu+Infinitiv* набуває значення подібного до модальних дієслів або прислівника *wahrscheinlich*:

Er scheint letzte Woche krank gewesen zu sein.

Er dürfte/ könnte /mag /muss / letzte Woche krank gewesen sein.

Er war wahrscheinlich letzte Woche krank.

Дієслово *brauchen* з заперечною часткою *nicht* та інфінітивом іншого дієслова наближається до значення дієслова *müssen*.

Du brauchst diese Rechnung nicht zu bezahlen. = Du musst diese Rechnung nicht bezahlen.

Щодо дієслова *pflegen*, то воно також у конструкції з *zu+Infinitiv* втрачає значення «доглядати» та набуває значення повторюваності дії:

Am Sonntag pflegt sie morgens im Bett Zeitungen zu lesen.

Дієслово *suchen* у аналогічній конструкції виражає намагання, докладання зусиль:

Sie sucht immer ihren Kindern zu helfen.

Дієслово *drohen* у переносному значенні означає ймовірність якоїсь небезпеки:

Die Seiltänzerin drohte vom Seil zu stürzen.

Die Vase drohte seinen Händen zu entgleiten.

Аналізуючи дієслова, що виражають модальність, цікаво звернути увагу на їх спільні та відмінні ознаки. У дослідженні В. О. Декало зазначаються такі спільні характеристики власне модальних дієслів та дієслів модальності:

- не утворюють наказового способу;
- не можуть утворювати пасивний стан;
- підмет модального дієслова та дієслова модальності ідентичний з підметом інфінітивного дієслова;
- не має власних валентних рамок та власного підмета;
- допускає будь-яку можливу пасивну форму повнозначного дієслова.

До відмінних рис автор вищезгаданого дослідження відносить:

- на відміну від модальних, дієслова модальності не утворюють аналітичних часових форм типу:

Karl hat zu schlafen geschienen; ale

Karl hat schlafen sollen.

- дієслова модальності потребують інфінітив з часткою *zu*, а модальні – інфінітив без частки *zu*:

Robert verstand meisterhaft zu schwindeln;

Robert soll meisterhaft schwindeln.

- дієслова модальності в 1- та 3-й особі однини дійсного способу теперішнього часу мають різні закінчення:

Er darf rauchen, ich darf rauchen (Modalverben);

Er scheint zu kommen, ich scheine zu kommen (Halbmodale).

- дієслова модальності виражають найчастіше модальне відношення.

Це відношення в більшості дієслів модальності існує між суб'єктом (підметом) та змістом (яке виражається інфінітивною фразою) – так як і в модальних дієслів; але в деяких (*drohen, sich unterstehen*) дане модальне відношення існує між мовцем та змістом.

- диференційною ознакою слід вважати те, що конструкція з дієсловами модальності може бути замінена підрядним реченням з *dass*: “ ..., weil Anna verspricht, das ganze Essen zu bezahlen / dass sie das ganze Essen bezahlt“ [3, с. 54].

Таким чином, можна стверджувати, що завдяки широкому асортименту мовних засобів модальна оцінка може здійснюватись різним чином. Структура модальності є складною та багатогранною. Засоби її вираження слугують формою відображення модальних інтенцій мовця. Інтерес до подальших наукових розвідок посилюється тим, що категорія модальності вирізняється високою частотністю вживання у мовленні та тенденцію до розширення мовних засобів вираження модальності, адже емоційність й експресивність допомагає мовцю висловити своє ставлення до будь-якої події. Оскільки в межах цієї публікації не було розглянуто всі засоби вираження модальності у німецькій мові, варто продовжувати цю тему у подальших дослідженнях.

Література

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Москва : Сов. энциклопедия, 1969. – 608 с.
2. Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке // Исследования по русской грамматике / В. В. Виноградов. – Москва : Просвещение, 1975. – 216 с.

3. Декало В. О. Дієслова модальності в сучасній німецькій мові / В. О. Декало // Наукові записки. Серія Філологічна. – Острого: Вид-во Нац. ун-ту Острозька академія. – Вип. 20. – 2011. – С. 49–56.
4. Золотова Г. А. О модальности предложения в русском языке / Г. А. Золотова // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – № 4. – 1962. – С. 65–79.
5. Eroms H.-W. Syntax der deutschen Sprache / Hans-Werner Eroms. – Berlin : Walter de Gruyter, 2000. – 510 S.
6. Helbig G. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht / G. Helbig, J. Buscha. – Leipzig : Enzyklopädie, 1987. – 737 S.
7. Sommerfeldt K.-E. Einführung in die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / Karl-Ernst Sommerfeldt; Günter Starke – 3, neu bearb. Aufl. / unter Mitwirkung von Werner Hackel. – Tübingen : Niemeyer, 1998 – 301 S.
8. Welke K. Einführung in die Satzanalyse / Klaus Welke. – Berlin : Walter de Gruyter, 2007. – 374 S.

KOROL S. V.
Khmelnitsky National University

LEXICAL MEANS OF EXPRESSION OF MODALITY IN THE GERMAN LANGUAGE

Summary

The article deals with the problem of analysis of the scientific views on the concept of modality and its functions in the German language. The problem of the diversity of means of expression of modality is described. Special attention is paid to the analysis of lexical means of expression of modality, among them modal words, modal particles, modal verbs. It is noted that the nature of the assessment of modality may have objective and subjective value.

Key words: *modality; functions of modality; lexical means of expression of modality, modal words, modal verbs, modal particle.*

УДК 81'25

КРАМАР В. Б.
Хмельницький національний університет

ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПОЕТИКИ ПИСЬМЕННИКА У ПЕРЕКЛАДІ (на матеріалі роману «Острови в океані» Е. Хемінгуей)

Анотація

У статті проаналізовано два різних переклади уривка з роману «Острови в океані» Е. Хемінгуей, зокрема, вплив провідних рис авторської поетики на вибір адекватного перекладацького рішення.

Ключові слова: *модель перекладу, індивідуально-авторський стиль, перекладацькі прийоми.*

Питання адекватного перекладу художнього тексту ніколи не зникатиме з поля уваги перекладознавців. Як свідчить науковий досвід, кожна епоха висуває свої пріоритети у